

ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ
กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

Buddhist Leadership Indicators of Formal Private School Administrators
in the Southern Region of the Gulf of Thailand

ธัญญ์สิขณ์ก์ บำรุงอโยธยกุล

Thanunsich Bumroong-Ayosakoon

สันติ อุนจะนำ

Santi Aunjanam

ทิพมาศ เสวตวรโชติ

Tippamas Sawetvorachot

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย

Doctor of Education Program in Educational Administration, Mahamakut Buddhist University.

E-mail: thanunsich.bum@student.mbu.ac.th

โทร. 09 4251 9366

Received: 18 April 2026; Revised: 25 April 2026; Accepted: 3 October 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนและยืนยันองค์ประกอบตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และผู้จัดการ ที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย จำนวน 940 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่น โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.989 และเมื่อจำแนกตามองค์ประกอบหลักมีค่าความเชื่อมั่นระหว่าง 0.945 - 0.978 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 19 องค์ประกอบย่อย และ 66 ตัวบ่งชี้ โดยตัวบ่งชี้ทั้งหมดมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

2. โมเดลตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค-สแควร์ (χ^2) เท่ากับ 17.481 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 10 ค่านัยสำคัญทางสถิติ (p-value) เท่ากับ 0.064 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) เท่ากับ 0.998 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.963 และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ 0.028 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ทั้ง 4 องค์ประกอบหลัก มีค่าเป็นบวก (0.78 - 0.92) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่า โดยองค์ประกอบหลักที่มีค่าน้ำหนักสูงสุด คือ การมีความประพฤติดี (0.92) รองลงมา คือ การมีความเชี่ยวชาญ และการมีวิสัยทัศน์ (0.91) และการมีมนุษยสัมพันธ์ (0.78) ตามลำดับ

คำสำคัญ: ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ, กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

Abstract

This research article aimed to 1) study the Buddhist Leadership Indicators of Formal Private School Administrators in the Southern Region of the Gulf of Thailand, and 2) examine the goodness-of-fit and confirm the components of the Buddhist Leadership Indicators of Formal Private School Administrators in the Southern Region of the Gulf of Thailand. The sample consisted of 940 directors, deputy directors, and managers of private schools in the Southern Region of the Gulf of Thailand. The research instrument was a 5-level rating scale questionnaire, which had an overall reliability (Cronbach's Alpha coefficient) of 0.989, with the reliability of the main components ranging from 0.945 to 0.978. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, coefficient of variation, and Confirmatory Factor Analysis (CFA).

The research findings revealed that:

1. The Buddhist Leadership Indicators of Formal Private School Administrators in the Southern Region of the Gulf of Thailand consisted of 4 main components, 19 sub-components, and 66 indicators. All indicators demonstrated appropriateness from a high to the highest level.

2. The structural equation model of the Buddhist Leadership Indicators of Formal Private School Administrators in the Southern Region of the Gulf of Thailand was strictly congruent with the empirical data ($\chi^2 = 17.481$, $df = 10$, $p\text{-value} = 0.064$, $GFI = 0.998$, $AGFI = 0.963$, and $RMSEA = 0.028$). The factor loadings of all 4 main components were positive, ranging from 0.78 to 0.92, with statistical significance at the .01 level. The main component with the

highest factor loading was Behave well (0.92), followed by Expertise and Vision (0.91), and Interpersonal relations (0.78), respectively.

Keywords: Buddhist Leadership Indicators, Formal Private School Administrators, Southern Region of the Gulf of Thailand, Confirmatory Factor Analysis

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือและกลไกที่สำคัญที่สุด ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุดตามการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และมีคุณธรรมจริยธรรม (คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2561) ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และพลวัตทางสังคมที่ผันผวน ปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และมีภาวะผู้นำระดับสูง ในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย

โรงเรียนเอกชนในระบบ ถือเป็นกลไกสำคัญในการแบ่งเบาภาระการจัดการศึกษาของภาครัฐ ในปัจจุบันสถานศึกษาเอกชน กำลังเผชิญกับสถานการณ์แข่งขันที่รุนแรง การเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์ที่ส่งผลให้อัตราการเกิดลดลง ตลอดจนความคาดหวังที่สูงขึ้นของผู้ปกครองและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางเศรษฐกิจ สังคม และมีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในพื้นที่ ต้องเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการที่ซับซ้อน การบริหารงานที่มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และผลกำไรในรูปแบบธุรกิจการศึกษา จึงไม่เพียงพอต่อการสร้างความยั่งยืน หากแต่ผู้บริหารต้องสร้างศรัทธา ความไว้วางใจ และมีธรรมาภิบาลในการบริหาร

การประยุกต์ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาบูรณาการร่วมกับศาสตร์การบริหาร หรือที่เรียกว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะช่วยอุดช่องโหว่ของการบริหารแบบเดิม โดยหลักพุทธธรรมถือเป็นหลักสากลที่ครอบคลุมทั้งการครองตน ครองคน และครองงาน ซึ่งช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ เมื่อผู้บริหารประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการปฏิบัติ ย่อมส่งผลให้เกิดความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ที่เกื้อกูล สามารถสร้างแรงบันดาลใจ และบริหารงานด้วยความโปร่งใสได้อย่างเป็นรูปธรรม การมีตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบท จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินและพัฒนาศักยภาพผู้บริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2555)

สภาพการณ์ก่อนการทบทวนพบว่า โรงเรียนเอกชนในระบบ กำลังเผชิญกับสถานการณ์แข่งขันที่รุนแรง และการเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์ที่ส่งผลให้อัตราการเกิดลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย คือ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดพัทลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา ซึ่งมีโรงเรียนเอกชนในระบบ เปิดดำเนินการแข่งขันกันอยู่เป็นจำนวนมากถึง 447 แห่ง แม้พื้นที่ดังกล่าวจะมีความโดดเด่นทางเศรษฐกิจ สังคม และมีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม แต่จากสภาวะการแข่งขันที่สูงขึ้นส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ในพื้นที่มีความโน้มเอียงที่จะให้ความสำคัญกับความสามารถในการบริหารจัดการ (Competence) เพื่อความอยู่รอดมากกว่าคุณลักษณะทางด้านจริยธรรม กล่าวคือ มีการบริหารจัดการที่เอาเศรษฐกิจและผลกำไรในรูปแบบธุรกิจการศึกษาเป็นตัวตั้ง สภาพการณ์ที่เน้นผลสัมฤทธิ์และวัตถุนิยม ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ด้านการอยู่ร่วมกัน ส่งผลให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ ต้องเผชิญกับบริบทและความท้าทายในการบริหารจัดการที่ซับซ้อน การบริหารงานรูปแบบเดิมจึงไม่เพียงพอต่อการสร้างความยั่งยืน หากแต่ผู้บริหารจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ เพื่อสร้างศรัทธา ความไว้วางใจ และมีธรรมาภิบาลในการบริหารงานมากยิ่งขึ้น จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาและพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พร้อมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้ชุดตัวบ่งชี้ที่ได้มาตรฐาน มีความตรงเชิงโครงสร้าง และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการคัดเลือก ประเมิน และพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบให้มีสมรรถนะการบริหารและมีคุณธรรมจริยธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนและยืนยันองค์ประกอบตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา (คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ, 2560) โดยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา (ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และผู้จัดการ) ที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ปีการศึกษา 2566 ได้แก่ จังหวัดชุมพร 24 แห่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช 134 แห่ง จังหวัดพัทลุง 39 แห่ง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 86 แห่ง และ

จังหวัดสงขลา 164 แห่ง รวมจำนวน 447 แห่ง รวมทั้งสิ้น 1,341 คน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2566)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิอย่างเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความสมบูรณ์ในการตอบแบบสอบถาม จำนวน 940 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิอย่างเป็นสัดส่วน

จังหวัด	จำนวนโรงเรียน (แห่ง)	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
ชุมพร	24	72	50
นครศรีธรรมราช	134	402	282
พัทลุง	39	117	82
สุราษฎร์ธานี	86	258	181
สงขลา	164	492	345
รวม	447	1,341	940

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และ ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับความสอดคล้องของตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามวิธีของ ลิเคิร์ท (Likert) ทั้งนี้ เครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.98 และได้นำไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้บริหารที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.989 ถือว่าเครื่องมือมีคุณภาพผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ถึงสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมผ่านระบบออนไลน์ จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา 940 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ตรวจสอบความสมบูรณ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์ผลข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ มีรายละเอียด ดังนี้

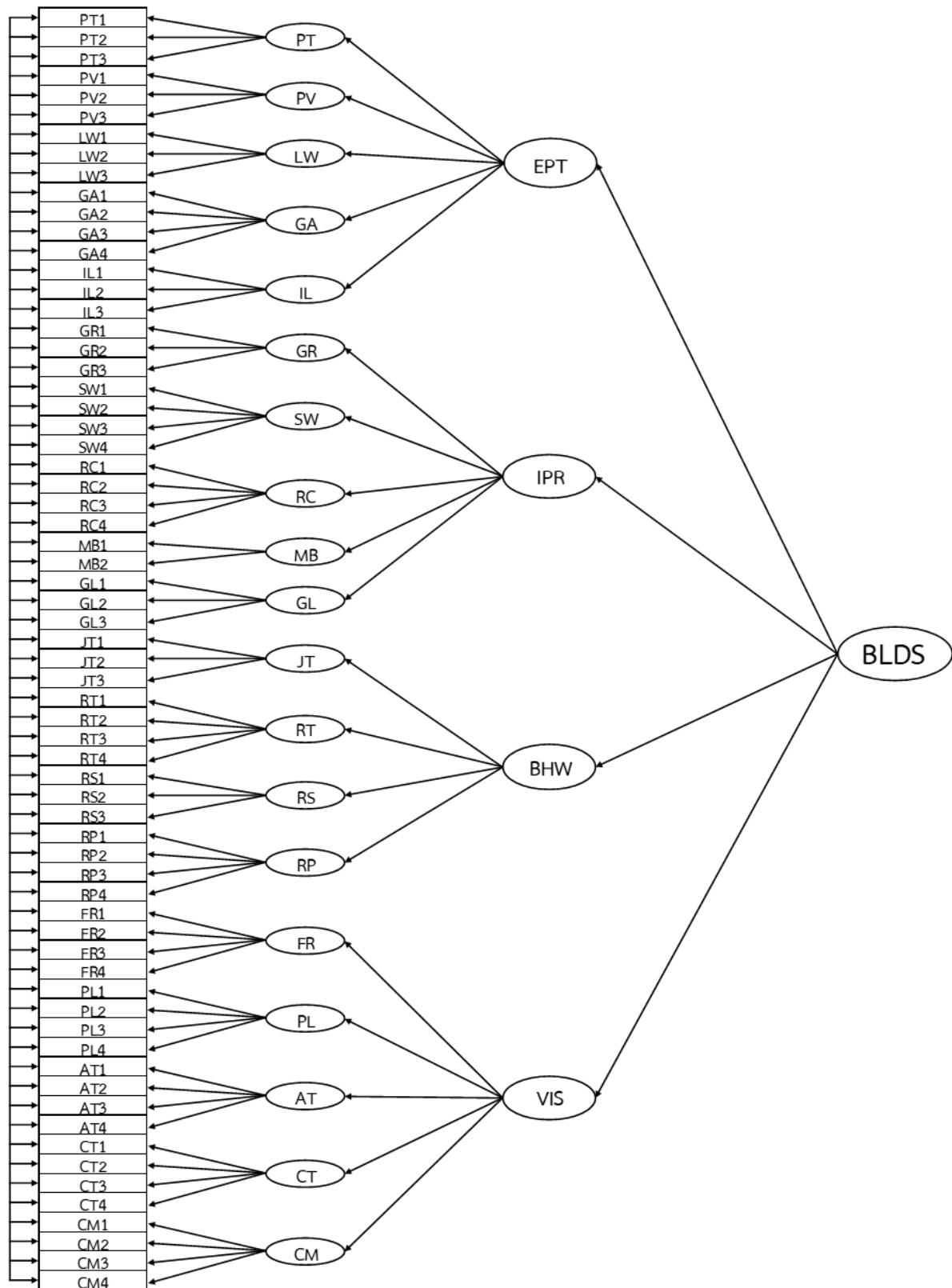
สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไป โดยใช้ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) และวิเคราะห์ระดับความสอดคล้องของตัวบ่งชี้ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติขั้นสูง วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากดัชนีตรวจสอบความกลมกลืน ได้แก่ ค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df), ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI), ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2551)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาและตรวจสอบตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 19 องค์ประกอบย่อย และ 66 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1) ด้านการมีความเชี่ยวชาญ (Expertise: EPT) ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบย่อย 16 ตัวบ่งชี้ 2) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Relations: IPR) ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบย่อย 16 ตัวบ่งชี้ 3) ด้านการมีความประพฤติดี (Behave Well: BHW) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย 14 ตัวบ่งชี้ และ 4) ด้านการมีวิสัยทัศน์ (Vision: VIS) ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบย่อย 20 ตัวบ่งชี้ ดังภาพที่ 2

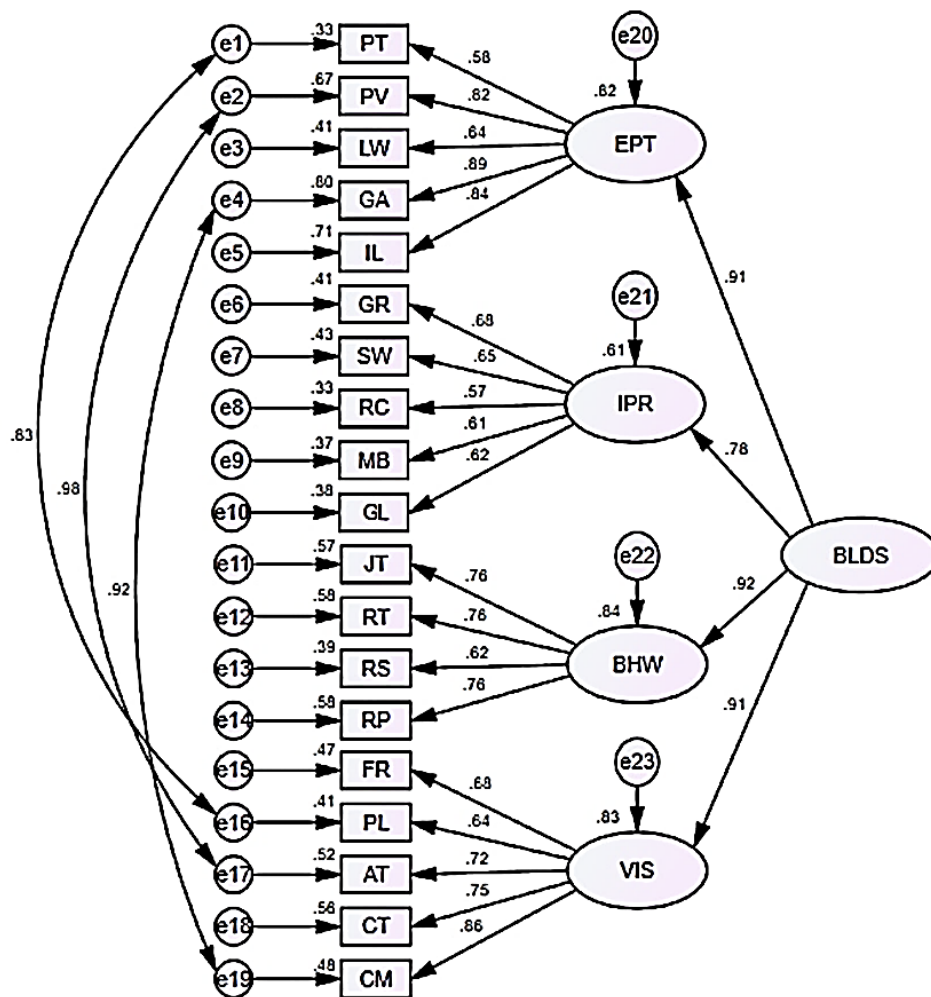
ภาพที่ 1 ผลการศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ
กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนและยืนยันองค์ประกอบตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี โดยค่าสถิติที่ใช้ในการตรวจสอบทุกค่าผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ได้แก่ ค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) มีค่าเท่ากับ 1.748 ซึ่งน้อยกว่า 2.00, ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.998 และค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.963 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ 1.00 ตลอดจนค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ 0.028 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2548; Hair et al., 2010) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืน (Fit Indices) ของโมเดลตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA)	χ^2	df	P-value > 0.05	χ^2/df < 2.00	GFI 0.90-1.00	AGFI เข้าใกล้ 1	RMSEA < 0.05	ผลการพิจารณา
1. โมเดลการมีความเชี่ยวชาญ (EPT)	49.548	35	0.053	1.416	0.993	0.975	0.021	ผ่านเกณฑ์
2. โมเดลการมีมนุษยสัมพันธ์ (IPR)	52.019	37	0.052	1.406	0.993	0.974	0.021	ผ่านเกณฑ์
3. โมเดลการมีความประพฤติดี (BHW)	14.710	11	0.196	1.337	0.998	0.979	0.019	ผ่านเกณฑ์
4. โมเดลการมีวิสัยทัศน์ (VIS)	81.430	76	0.314	1.071	0.992	0.977	0.009	ผ่านเกณฑ์
โมเดลอันดับสอง (ภาพรวมภาวะผู้นำเชิงพุทธ)	17.481	10	0.064	1.748	0.998	0.963	0.028	ผ่านเกณฑ์

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบหลัก (Factor Loadings) พบว่า ตัวบ่งชี้ทุกตัวมีค่าเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่า โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.78 – 0.92 ซึ่งสามารถเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการมีความประพฤติดี (BHW) เป็นองค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักสูงสุด คือ 0.92 ตัวบ่งชี้ย่อยที่มีน้ำหนักสูงสุด คือ ความยุติธรรม (JT) และความรับผิดชอบ (RP) คือ 0.76 เท่ากัน รองลงมา คือ ด้านการมีความเชี่ยวชาญ (EPT) และด้านการมีวิสัยทัศน์ (VIS) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.91 และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ (IPR) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.78 ตัวบ่งชี้ย่อยที่มีน้ำหนักสูงสุด คือ สัมพันธภาพที่ดี (GR) (0.68) ดังภาพที่ 3

chi-square=17.481, df=10, chi-square/df=1.748, P-value=.064,
RMSEA=.028, GFI=.998, AGFI=.963

ภาพที่ 2 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนและยืนยันองค์ประกอบตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ
ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 19 องค์ประกอบย่อย และ 66 ตัวบ่งชี้ ซึ่งครอบคลุมด้านความเชี่ยวชาญ มนุษยสัมพันธ์ ความประพฤติดี และวิสัยทัศน์ อธิบายได้ว่า ภายใต้บริบทการแข่งขันของโรงเรียนเอกชนในระบบ การบริหารงานโดยมุ่งหวังเพียงผลสัมฤทธิ์ทางธุรกิจหรือวิชาการเพียงมิติเดียวนั้นไม่เพียงพอ ผู้บริหารต้องประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างสมดุล ทั้งการครองตน ครองคน และครองงาน ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการบริหารสถานศึกษาที่มุ่งเน้นการเป็นองค์กรแห่งธรรมาภิบาล (ศรินทิพย์ ทะสระระ, 2566) ระบุว่า การบูรณาการหลักธรรมในการบริหาร ถือเป็นศิลปะแห่งการนำคนและนำองค์กรด้วยคุณธรรม ทำให้เกิดประสิทธิภาพและได้รับความศรัทธาอย่างยั่งยืน

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี โดยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลรายองค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านการมีความประพฤติดี (Behave Well) เป็นองค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักสูงสุด (0.92) โดยเฉพาะตัวบ่งชี้ด้าน ความยุติธรรม (JT) และ ความรับผิดชอบ (RP) มีค่าน้ำหนักสูงสุดเท่ากัน (0.76) อธิบายได้ว่า ท่ามกลางพลวัตทางการศึกษา ผู้บริหารที่ยึดมั่นในความโปร่งใส ปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเสมอภาคตามหลัก อุเบกขา ในพรหมวิหาร 4 และรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงาน ย่อมได้รับการยอมรับนับถือสูงสุด สอดคล้องกับ ไสริยา ประสพสุข (2568) ที่พบว่า การใช้หลักธรรมเพื่อสร้างความยุติธรรมและความโปร่งใส คือรากฐานของการสร้างศรัทธาบารมีของผู้นำ สอดคล้องกับ บราวน์, เทรวิโน และแฮร์ริสัน (Brown, Treviño, & Harrison, 2005) ที่ระบุว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) ต้องเริ่มจากการตัดสินใจที่เป็นธรรม และตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. ด้านการมีความเชี่ยวชาญ (Expertise) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูง (0.91) สะท้อนว่าโรงเรียนเอกชนในระบบ ต้องการความเป็นมืออาชีพสูง ผู้นำต้องมีหลักวิธูโร คือ มีความรอบรู้และชำนาญในงาน สอดคล้องกับ ญฐมน แก้วอำดี (2568) ที่เน้นย้ำว่าผู้นำแบบมุ่งเป้าต้องมีเทคนิควิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน และมีความพากเพียรในการนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จ
3. ด้านการมีวิสัยทัศน์ (Vision) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงเช่นกัน (0.91) อธิบายได้ว่า ผู้บริหารต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน ต้องมีทักษะการมองการณ์ไกลและการคิดสร้างสรรค์ตามหลักจักขุมา เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม สอดคล้องกับ ปรัชญาภรณ์ แต่งอ่อน (2568) ที่ระบุว่าผู้นำยุควิฤตไปต้องอาศัยวิสัยทัศน์ที่ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับ เบส และ ริกจิโอ (Bass & Riggio, 2006) ด้านการกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) ที่ผู้นำต้องส่งเสริมให้บุคลากรคิดนอกกรอบ
4. ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Relations) แม้จะมีค่าน้ำหนักน้อยที่สุด (0.78) แต่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน โดยตัวบ่งชี้ สัมพันธภาพที่ดี (GR) มีน้ำหนักสูงสุด อธิบายได้ว่า บริบทสังคมภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ความเป็นพหุวัฒนธรรมและผูกพันฉันท์เครือญาติ การมีมนุษยสัมพันธ์ตามหลักนิสสัยสัมปันโน ช่วยให้องค์กรขับเคลื่อนได้ราบรื่น สอดคล้องกับ ศรีนทิพย์ ทะสระระ (2566) ที่พบว่าการสร้างสัมพันธภาพและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน คือ หัวใจสำคัญในการเป็นสถานศึกษาสันติสุข

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยและตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืน ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นผลจากการวิจัยสามารถนำเสนอในรูปแบบของตัวแบบ (Model) เรียกว่า เบวี โมเดล “BEVI Model” แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา ที่บูรณาการศาสตร์การบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักพุทธธรรม โดยผ่านการพิสูจน์ทางสถิติแล้วว่ามีความตรงเชิงโครงสร้าง ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. B - Behave Well (การมีความประพฤติดี) ประกอบด้วย 1) ความยุติธรรม (Justice) 2) ความน่า

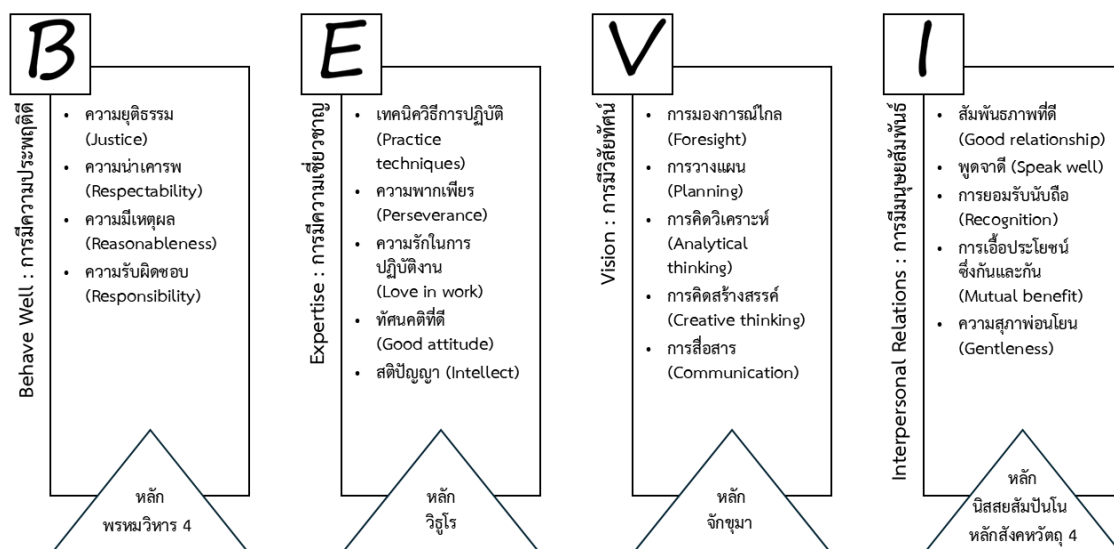
เคารพ (Respectability) 3) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และ 4) ความรับผิดชอบ (Responsibility) กล่าวคือ ผู้นำต้องมีความเป็นธรรม มีความรับผิดชอบ และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ตามหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างความศรัทธาและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในองค์กร

2. E - Expertise (การมีความเชี่ยวชาญ) ประกอบด้วย 1) เทคนิควิธีการปฏิบัติ (Practice techniques) 2) ความพากเพียร (Perseverance) 3) ความรักในการปฏิบัติงาน (Love in work) 4) ทักษะที่ดี (Good attitude) และ 5) สติปัญญา (Intellect) กล่าวคือ ผู้นำต้องมีหลักวิธูโร คือ มีความรอบรู้ พากเพียร และมีเทคนิควิธีการปฏิบัติที่ชาญฉลาด เพื่อนำพาองค์กรให้รอดพ้นจากสภาวะการแข่งขัน

3. V - Vision (การมีวิสัยทัศน์) ประกอบด้วย 1) การมองการณ์ไกล (Foresight) 2) การวางแผน (Planning) 3) การคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) 4) การคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) และ 5) การสื่อสาร (Communication) กล่าวคือ ผู้นำต้องมีหลักจกขุมา คือ มีสายตาที่กว้างไกล คิดสร้างสรรค์ และสื่อสารเป้าหมายได้ เพื่อกำหนดทิศทางอนาคตของโรงเรียน

4. I - Interpersonal Relations (การมีมนุษยสัมพันธ์) ประกอบด้วย 1) สัมพันธภาพที่ดี (Good relationship) 2) การพูดจาดี (Speak well) 3) การยอมรับนับถือ (Recognition) 4) การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน (Mutual benefit) และ 5) ความสุภาพอ่อนโยน (Gentleness) กล่าวคือ ผู้นำต้องใช้หลักนิสสัยสัมปันโน และหลักสังคหวัตถุ 4 ในการครองใจคน สร้างเครือข่าย และบริหารความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

ตัวแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธ เบวี โมเดล “BEVI Model” เป็นกรอบแนวคิดเชิงประจักษ์ (Empirical Framework) ที่หน่วยงานต้นสังกัด และผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนเอกชนในระบบ สามารถนำไปใช้เป็นมาตรฐานวัดในการคัดเลือก ประเมินผล และพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อมุ่งสู่การเป็นองค์กรแห่งธรรมาภิบาล ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 3 ตัวแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธ เบวี โมเดล “BEVI Model”

สรุป

ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 19 องค์ประกอบย่อย และ 66 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ด้านการมีความเชี่ยวชาญ (16 ตัวบ่งชี้) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ (16 ตัวบ่งชี้) ด้านการมีความประพฤติดี (14 ตัวบ่งชี้) และด้านการมีวิสัยทัศน์ (20 ตัวบ่งชี้) เป็นผลจากการบูรณาการทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของ เบส และ ริจิจิโอ (Bass & Riggio, 2006) เข้ากับหลักพุทธธรรม อาทิ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักทศพิธราชธรรม สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ผู้บริหารไม่สามารถใช้เพียงศาสตร์การบริหารทั่วไป แต่จำเป็นต้องนำพุทธวิธีบริหาร มาบูรณาการและประยุกต์ใช้เป็นทิศทางในการครองตน ครองคน และ ครองงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ งามอาจ เขียวงามดี และคณะ (2567) ระบุว่า พุทธวิธีบริหารเป็นศิลปะแห่งการนำคนและนำองค์กรด้วยคุณธรรม ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพ ทนต่อการเปลี่ยนแปลง และได้รับศรัทธาอย่างยั่งยืน

โมเดลตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นอย่างดี โดยผ่านเกณฑ์มาตรฐานของดัชนีชี้วัด เมื่อวิเคราะห์ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ พบว่า ด้านการมีความประพฤติดี (Behave Well) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญและมีค่าน้ำหนักสูงสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ท่ามกลางกระแสการแข่งขันทางธุรกิจการศึกษา สิ่งที่คุณค่าและสังคมคาดหวังสูงสุดจากผู้บริหาร คือ ความยุติธรรมและความรับผิดชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสริยา ประสพสุข (2568) และ บราวน์, เทรวิโน และ แฮร์ริสัน (Brown, Treviño, & Harrison, 2005) ที่ยืนยันว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) เป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการสร้างความศรัทธา รองลงมาคือ ด้านการมีความเชี่ยวชาญ ด้านการมีวิสัยทัศน์ และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ตามลำดับ สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารที่มุ่งเน้นความสำเร็จและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (ณฐมน แก้วอำดี, 2568) สรุปโดยภาพรวมได้ว่า โมเดลตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีความตรงเชิงโครงสร้างที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้เป็นมาตรฐานและเครื่องมือสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการประเมินและพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนให้เป็นผู้นำที่เก่งงาน และ ดีด้วยคุณธรรม ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ระดับนโยบายและต้นสังกัด จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านการมีความประพฤติดี มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด หน่วยงานที่กำกับดูแล ควรนำไปกำหนดเป็นเกณฑ์มาตรฐาน สำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส หรือใช้เป็นโครงสร้างหลักในการจัดทำหลักสูตรอบรม เพื่อเตรียมความพร้อมผู้บริหารสถานศึกษาก่อนแต่งตั้ง

2) ระดับปฏิบัติการในระดับสถานศึกษา ผู้รับใบอนุญาตและผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในระบบ ควรนำองค์ประกอบด้านการมีความเชี่ยวชาญและการมีวิสัยทัศน์ ไปกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์เพื่อสร้างความ

ได้เปรียบทางการแข่งขัน ในขณะเดียวกัน ควรตระหนักและเร่งพัฒนาด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ โดยส่งเสริมการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม การใช้ปิยวาจา และการสร้างความปลอดภัยทางจิตวิทยา เพื่อลดอัตราการลาออกของบุคลากรและสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นกัลยาณมิตร

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรนำโมเดลและชุดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง ในครั้งนี้ ไปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อสร้างหลักสูตร ฝึกอบรม หรือ รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงพุทธ และนำไปทดลองใช้จริงเพื่อประเมินประสิทธิผล

2) ควรนำตัวแปรภาวะผู้นำเชิงพุทธ ไปศึกษาต่อยอดในรูปแบบโมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ว่ามีอิทธิพลส่งผลทางตรงหรือทางอ้อมต่อตัวแปรตามอื่น ๆ อย่างไร เช่น ประสิทธิภาพของการบริหารโรงเรียน เอกชนในระบบ หรือความผูกพันต่อองค์กรของครู

3) ควรมีการศึกษาถอดบทเรียนแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ของผู้บริหารโรงเรียน เอกชนในระบบ ที่ประสบความสำเร็จในการนำหลักพุทธวิธีมาใช้ในการบริหารงาน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในมิติของบริบทและกลยุทธ์การบริหาร

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2561). แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ณฐมน แก้วอำดี. (2568). ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำแบบมุ่งเป้าของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขตตรวจราชการภาค 5. ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลั.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2548). สถิติวิเคราะห์ระดับโมเดลสมการโครงสร้าง. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2551). การวิจัยและตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- ประกาศคณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ เรื่อง การจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด (ฉบับที่ 3). (2560, 17 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอน 281 ง. หน้า 14-16.
- ปรัชญาภรณ์ แดงอ่อน. (2568). ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำคุณวิถีดัดไปของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 3. ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลั.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2555). ธรรมญูชีวิต. โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 25. โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

- ศรินทิพย์ ทะสระระ. (2566). ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำสันติสุขของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งสยาม. 6(3), 133-154.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2566). ข้อมูลสารสนเทศการศึกษาเอกชน ปีการศึกษา 2566. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- โสธยา ประสพสุข. (2568). รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ดุษฎีนิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- องอาจ เขียวงามดี, บุญร่วม คำเมืองแสน, และกฤตสุชิน พลเสน. (2567). การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาคร. วารสารปรัชญาปริทรรศน์. 29(2), 91-101.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 97(2), 117-134.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.